

SKRYPT DLA DZIENNIKARZY PROJEKTU ARCHIWUM HISTORII MÓWIONEJ

Z WYWIADEM NA "TY"

Wywiady z świadkami czasu krok po kroku.

Wprowadzenie

Historia mówiona (*ang. oral history*) to metoda zbierania, archiwizowania i udostępniania (nie tylko do celów naukowych) relacji świadków na dany temat. Jako narzędzie naukowe historia mówiona jest w szczególności wykorzystywana przez socjologów, ale z czasem stała się także źródłem informacji dla historyków, w szczególności tam, gdzie brakowało innych źródeł (kronik, zapisów w rejestrach i dokumentach urzędowych itd.). W swojej czystej formie nagranie i/lub transkrypcja relacji nie jest wywiadem, osoba nagrywająca stara się w ogóle nie ingerować w opowieść świadka czasu, aby tym samym nie burzyć jego przekazu i nie sugerować odpowiedzi. Brak ingerencji osoby nagrywającej i nieskracanie relacji (czy to przy transkrypcji, czy to przy montażu audio) powoduje, że relacja staje się pierwotnym, nienaruszonym źródłem informacji, z którego naukowcy mogą czerpać wiedzę o danym okresie historii, wydarzeniach, tradycjach itd. na danym terenie. Dla odbioru przez szerszą publiczność taka forma nagrania może być jednak nieprzejrzysta i tym samym mało interesująca. Dlatego też w roku 2009 powstał projekt „Archiwum Historii Mówionej” (AHM), jako przedsięwzięcie, które ma z jednej strony stworzyć bazę potencjalnych źródeł informacji o przeszłości, z drugiej jednak podać ją w sposób interesujący także dla nienaukowego odbiorcy.

Wywiad w ramach projektu Archiwum Historii Mówionej

AHM ma naturalnie również za zadanie zebranie jak największej ilości relacji świadków czasu, ale ponadto jest doskonałą możliwością wejścia w kontakt młodzieży z osobami starszymi. Dlatego też wywiady prowadzone w ramach AHM nie muszą zachować stricte naukowych ram i nawet pożądanym jest, aby w ramach nagrania młodzi dziennikarze dopytywali i prosili o precyzowanie swoich wypowiedzi świadków czasu. Jednocześnie należy pamiętać, że efektem końcowym ma być relacja świadka, w której w najlepszym wypadku nagrywającego w ogóle nie słyhać!

AHM jest więc pewną hybrydą: na etapie nagrań jest to swego rodzaju typowy wywiad dziennikarski, efektem jest jednak spójna wypowiedź samego świadka. Nie jest to łatwym zadaniem! Dlatego poniżej w pigułce prezentujemy najważniejsze kroki do osiągnięcia celu.

Krok po kroku do dobrego wywiadu

KROK 1 – Przygotowanie

Zastanówcie się, co ma być tematem rozmowy z świadkiem czasu. Czy to sam świadek i jego życie (lub dany okres życia) będzie w centrum uwagi, czy raczej będzie on relacjonował wydarzenia historyczne, kultywowane tradycje rodzinne lub regionalne, tzw. życie codzienne itd. z własnej perspektywy. To pozwoli lepiej dobrać odpowiedniego świadka czasu.

Nikt nie żąda, abyście wiedzieli wszystko o danym okresie historycznym, ale podstawową wiedzę o najważniejszych datach i wydarzenia z danego okresu powinniście mieć, aby podczas wywiadu móc „odnaleźć się“ w opisywanym okresie. Poczytajcie więc trochę artykułów (popularno)naukowych, zapytajcie nauczycieli o najważniejsze informacje o danym okresie.

Do przygotowania należy także poszukiwanie świadka czasu, który musi spełnić jeden warunek: jego opowiadania/relacje pochodzą z jego własnych doświadczeń i obserwacji a nie stanowią wiedzy nabytej. Dla przykładu: o pierwszych latach powojennych w miejscowości X opowiada osoba, która w tym czasie w tej dokładnie miejscowości mieszkała a nie lokalny historyk-pasjonat, który sam wcześniej rozmawiał z świadkami. Poszukując świadka nie wierzcie więc w ciemno, że dana osoba „wszystko wie o naszej miejscowości“. Sprawdźcie, skąd jej wiedza pochodzi (dlatego też ważny jest kolejny KROK 2).

KROK 2 – Kontakt z świadkiem

Osoby starsze mogą być nieufne, jeżeli dowiedzą się, że ich historie mają być nagrywane i opublikowane, dlatego przy podejmowaniu kontaktu z potencjalnym świadkiem czasu wyjaśnijcie koniecznie cele projektu AHM. To pozwoli świadkowi lepiej zrozumieć, że jego relacje są ważnym elementem w poznawaniu historii lokalnej.

Nie umawiajcie się natychmiast na nagranie. Zorganizujcie w pierwszej kolejności spotkanie organizacyjne z świadkiem czasu. Wówczas można z nim doprecyzować:

temat rozmowy i zakres opisywanego czasu (świadek może się wtedy lepiej przygotować do opowiadania);

język rozmowy; wybierz wspólnie język/gwarę, którą posługiwać będzie się świadek czasu. To ważna rzecz! Aby relacja była swobodna, świadek musi czuć się dobrze w korzystaniu z danego języka lub gwary. Wtedy będzie się on mógł koncentrować na treści relacji a nie na prawidłowym użyciu danego języka lub gwary;

sprawdź miejsce, w którym wywiad się odbędzie. Zazwyczaj, by świadek czuł się komfortowo, będzie to jego mieszkanie i ulubione miejsce w nim (kanapa w pokoju dziennym, miejsce przy stole w kuchni itd.) Nagranie w warunkach domowych nie będzie profesjonalne, ale możecie zidentyfikować potencjalne źródła hałasu czy niepożądanego tła dźwiękowego (m.in. zegary, głośno działające AGD, zwierzęta, inni domownicy) i poprosić o wyłączenie urządzeń, wyprowadzenie zwierząt a domowników o zachowanie względnej ciszy.

Należy zebrać podstawowe informacje o samym świadku niezbędne do opisu wywiadu, ale także dowiedzieć się, na ile umówiony okres czasu będzie faktycznie opisem własnych przeżyć. W tym miejscu trzeba być niestety konsekwentnym. Jeżeli okaże się, że będzie to opowiadanie „z drugiej ręki“, należy odstąpić od nagrania lub wybrać inny temat, który zagwarantuje, że świadek będzie opowiadał z własnej perspektywy. W innym wypadku niestety trzeba będzie zrezygnować całkowicie z wywiadu z daną osobą i poszukiwania świadka rozpoczynają się od nowa.

KROK 3 – Przygotowanie pytań

Dzięki zadawaniu odpowiednich pytań macie możliwość sterowania wywiadem, choć nie powinno się znacząco ingerować w relację świadka. Pytania mogą jednak pomóc z jednej strony świadkowi rozpocząć opowiadanie lub po utracie wątku powrót do głównej treści, z drugiej strony dają możliwość uściślenia pewnych części relacji.

Wszystkie pytania muszą być konstruowane w sposób otwarty, aby „wymusić“ na świadku dłuższe wypowiedzi. Najprostszym otwartym pytaniem jest np. „Czym Pan/Pani zajmował(a) się w roku 1989?“ lub „Jak wyglądało np. Opole w roku 1989? Proszę opisać nam obraz miasta tego roku.“

Kolejnymi rodzajami pytań, z których jednak korzystajcie tylko wtedy, gdy świadek ewidentnie „ucieka” w swej relacji od głównego tematu, są :

pytania pomocnicze (np. *W roku 1989 wiele osób opuszczało Polskę. Jak wyglądało to u Pana/Pani?*)

pytania streszczające (np. *Stwierdził(a) Pan/Pani, że wiele osób opuszczało w 1989 roku Polskę. Jak było w Pana/Pani konkretnym przypadku?*)

pytania podwójne/wielokrotne (np. *Pan/Pani nie opuścił(a) Polski. Dlaczego zdecydował(a) się Pan/Pani na taki krok i jakie były tego konsekwencje?*)

pytania/tezy (np. *Wiele osób decydowało się wtedy na współpracę z SB.*)

pytania sugestywne (np. *MN popełniła na początku wiele błędów?*)

Pytania, na które można odpowiedzieć krótkim potwierdzeniem lub zaprzeczeniem, w wywiadzie nie są pomocne, ponieważ nie animują świadka do rozwinięcia myśli. W poniższym filmiku prezentujemy przykładowe pytania „dobre“ i „złe“:

TUTAJ FILMIK Z PRZYKŁADOWYMI PYTANIAMI

Podczas przygotowywania pytań zdecydujecie, czy temat wywiadu będzie prowadzony chronologicznie lub problemowo. Ważnym jest, aby świadek czasu widział w ich kolejności logikę, co jemu pozwoli poczuć się bardziej komfortowo w trakcie samej rozmowy (świadek nie będzie obawiał się pytań zniechęcających i wybijających go z danej relacji).

KROK 4 – Nagrania

Nagranie wywiadu jest naturalnie kluczowym elementem całej pracy. Treść relacji świadka i jakość nagrania decydują o tym, czy będzie ono mogło być opublikowane. Narzędziem do nagrywania będzie własny smartfon. Dzisiejsze telefony mają wiele możliwości i jeżeli w miejscu nagrania nie będzie jakiegoś nadzwyczajnego hałasu, nagranie powinno być dobrej jakości. Co zrobić, aby spełniło ono podstawowe standardy jakości, wyjaśnia poniższy film:

FILMIK INSTRUKTAŻOWY

Do zagadnień technicznych należy także ustawienie smartfonu. Należy go umieścić w takim miejscu, aby był dobrze ukierunkowany na mówiącego świadka czasu, ale jednocześnie jemu nie

przeszkadzał. Są dwa rozwiązania:

a) smartfon należy cały czas trzymać w rękach, co pomoże podążać za świadkiem, jeżeli się za bardzo odchyli, przybliży itd. Problemem jest to, że długi wywiad będzie od was wymagał wytrwałości, a utrzymaniu nawet smartfona we względnie jednej pozycji przez kilkanaście minut doprowadzi do tego, że stanie się on coraz cięższy.

b) telefon ułożycie obok świadka np. na pobliskim parapecie, małym stoliku z którego świadek nie będzie w danym momencie korzystał lub w najlepszym wypadku na statywie. To daje wam swobodę w interakcji ze świadkiem i minimalizuje ryzyko, że nagrają się w pierwszej kolejności nieporządne dźwięki (np. stukanie palcami o blat stołu, szelest kartek itd.)

Przed rozpoczęciem samego wywiadu należy zrobić krótkie nagranie testowe, aby sprawdzić, czy pozycja smartfona jest optymalna.

Po zakończeniu rozmowy należy sprawdzić, czy wszystko się nagrało. W obu wypadkach chodzi o możliwość natychmiastowego reagowania na ewentualne problemy techniczne.

Wywiad w ramach AHM nie jest przesłuchaniem, więc nie naciskajcie na to, aby świadek udzielił odpowiedzi na dane pytanie, które może być dla niego powrotem do traumy lub stanowi powód do wstydu.

Pytania, które zostały wcześniej przygotowane stanowią też jedynie ściągę i są swego rodzaju scenariuszem. (zalecane jest, by **nie trzymać się kurczowo** przygotowanych pytań). Jeżeli świadek odpowie sam od siebie na zaplanowane przez was pytanie (ale jeszcze nie zadane), nie zadawajcie go. To może raczej wybić świadka z tropu i go irytować (słusznie może świadek stwierdzić, że go nie słuchaliście!)

Pozwólcie świadkowi czasu dokończyć daną myśl. Nie przerywajcie w połowie zdania (nawet jeżeli zbacza z tematu), gdyż z jednej strony obniża to komfort wypowiedzi samego świadka, z drugiej utrudni wam potem montaż wywiadu. Dla przypomnienia: efektem ma być spójna wypowiedź samego świadka. Taką ona nie będzie, jeżeli w jednym lub kilku miejscach ewidentnie będzie przerwanie myśli.

KROK 5 – montaż

Montaż wywiadu może się odbyć za pomocą jednej z wielu darmowo dostępnych aplikacji na samym smartfonie lub na innym urządzeniu.

Najważniejszym jest, aby nie „czyścić” wypowiedzi za bardzo.

Dlatego:

pozostawcie pauzy, jeżeli nie są za długie i nie dzieje się podczas nich nic, co mogłoby zakłócić odbiór wywiadu,

„wytnijcie“ siebie i swoje pytania. Choć prowadzicie wywiad, efektem ma być opowieść samego świadka. Wasz głos może się pojawić, jeżeli jest to niezbędne do zachowania ciągłości wypowiedzi.

„wytnijcie“ w miarę możliwości i wiedzy wszystkie elementy mogące kompromitować samego świadka lub inne osoby. Chodzi tutaj w szczególności o używanie niecenzuralnych słów, oczernianie innych osób, których imię i nazwisko pojawia się w wywiadzie itd. Pozwoli to

uchronić samych świadków i was przed różnymi niemiłymi konsekwencjami.

KROK 6 – finał

Gotowe nagranie wyeksportujcie do formatu *.mp3 lub *.wav i wraz z metryczką nagrania, w której znajdą się biogram świadka, informacje o was jako i ewentualne uwagi do nagrania prześlijcie na adres mailowy ...

Zakończenie

Jak widać stworzenie wywiadu w ramach Archiwum Historii Mówionej nie jest łatwym zadaniem i wymaga przygotowania i poświęcenia czasu. Ale jest to również wielka przygoda, której efektem jest zachowanie od zapomnienia lokalnej historii, tradycji i ludzkich losów. Historia przestaje przy tym być szeregiem dat i wydarzeń, staje się żywa i ciekawa.

Zainteresowanych zgłębianiem wiedzy o samej metodzie oral history zapraszamy do lektury tekstów w poniższych linkach:

<https://docplayer.pl/25602490-Historia-mowiona-elementarz.html>

<https://homepage.univie.ac.at/philipp.ther/breslau/html/wprowadzenie.html>

<http://teatrnm.pl/leksykon/artykuly/historia-mowiona-metoda-badawcza/>

<http://teatrnm.pl/leksykon/artykuly/jak-nagrac-historie-mowiona/>

W razie pytań w trakcie przygotowywania się do wywiadu lub podczas montażu wyślij maila na adres: Nasi partnerzy w projekcie, dziennikarze gazety Wochenblatt.pl i programu TV „Schlesien Journal” chętnie pomogą.